

Sant Benet de Bages a l'època montserratina (segles XVI-XIX)¹

Francesc Serra i Sellarés

La tesi doctoral *Sant Benet de Bages a l'època montserratina (segles XVI-XIX)* és una nova aportació als estudis del monaquisme català durant l'època moderna i, al mateix temps, té la voluntat d'omplir el buit en la historiografia del període modern del monestir de Sant Benet de Bages, així com també contribuir a enriquir els estudis d'història de l'abadia de Montserrat, d'on depengué el monestir de Sant Benet durant el període comprès entre els anys 1593 i 1835.

En la redacció d'aquest treball, s'ha donat més importància a la seqüència temàtica que no pas a la seqüència cronològica, cosa que ha permès obtenir una tesi que tracta en capítols diferents tots els aspectes més importants del monestir de Sant Benet de Bages durant el període montserratí: l'edifici monacal i el seu entorn, el monacat, el domini territorial, la jurisdicció territorial i la jurisdicció eclesiàstica.

Durant l'època montserratina, el monestir de Sant Benet experimentà una transformació del seu conjunt d'edificis i de l'entorn més immediat. Se'n repararen i se'n modernitzaren els edificis vells (l'església, el claustre, el campanar, els cellers, el refectori i la cuina, entre d'altres) i se'n construïren de nous (el palau abacial barroc, durant la primera meitat del segle XVII, i les cel·les monacals de migdia, durant els segles XVIII i XIX). El conjunt edificat del monestir cresqué considerablement durant aquest període, l'espai arquitectònic s'engrandí i les tècniques constructives del barroc hi deixaren la seva empremta. S'hi féu també una nova muralla de tancament del monestir i s'hi reformaren totes les cambres de serveis i dipòsits d'aliments i del bestiar. Aquesta transformació arquitectònica experimentada pel monestir anà acompanyada també d'una reconversió del paisatge de l'entorn. Fou durant l'època montserratina quan l'entorn del monestir de Sant Benet esdevingué una explotació agrícola, dedicada sobretot al conreu de la vinya i l'olivera.

Durant aquest període, els monjos benedictins del monestir de Sant Benet eren tots monjos professors de Montserrat. Pel que fa a la seva composició social, pro-

1. Tesi doctoral dirigida pel doctor Antoni Simon i Tarrés, llegida el 4 de novembre de 2005 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Jaume Sobrequés, Ernest Belenguier, Llorenç Ferrer, Valent Gual i Montserrat Jiménez Sureda. Qualificació: excel·lent cum laude.

cedien majoritàriament de classes benestants, però, pel que fa a la seva naturalesa geogràfica, eren monjos procedents dels territoris amb presència de monestirs de la congregació de San Benito de Valladolid, de la qual formaven part Sant Benet i Montserrat. Prop de la meitat dels monjos montserratins eren naturals de Catalunya, mentre que l'altra meitat procedia de territoris del nord peninsular: Galícia, Astúries, Castella, La Rioja i l'Aragó, entre d'altres.

La comunitat del monestir, a part dels monjos, la integraven també alguns llecs, clergues, escolans i donats, juntament amb els mossos i les criades. El cap superior de la comunitat era l'abat, líder indiscutible del monestir. Aquest era escollit cada quatre anys pel Capítol General de la congregació. Per sota de l'abat, i com a substitut natural seu en casos d'absència, hi havia el prior. Sant Benet de Bages tenia dos priors, el del propi monestir i el del priorat de Santa Maria de Castellfollit de Riubregós, que era el principal regent d'aquest priorat que depenia de Sant Benet de Bages. Al marge d'aquests dos càrrecs principals de la jerarquia del monestir, aquest es dotava també de dues institucions de govern internes: el consell del monestir, que estava format per l'abat, el prior i els monjos més influents, i el capítol del monestir, que estava format per tota la comunitat benedictina. Aquestes institucions internes només eren consultives, ja que l'abat era qui decidia en darrer terme. Altres càrrecs monacals eren el majordom, els dipositaris, el sagristà, l'infermer i l'arxiver, cadascun dels quals desenvolupava importants funcions i tasques en el si de la comunitat.

Els monjos de Sant Benet, benedictins negres, es regien per la *Regula Benedicti*, escrita per Benet de Núrsia al segle VI. La seva vida conventual es basava en l'Ofici Diví i el treball, forma de vida més coneguda amb el lema «Ora et labora». Els monjos de Sant Benet oraven set cops cada dia i la resta de temps el dedicaven al treball intel·lectual i manual. Més enllà de la dedicació benedictina a la litúrgia de les hores, l'espiritualitat del monestir de Sant Benet tenia una particularitat devocional: el culte a sant Valentí màrtir. Des dels primers temps d'existència del monestir, es veneraven en la seva església les relíquies i el cristall d'un sant Valentí màrtir de procedència desconeguda. A més de la veneració per part de la mateixa comunitat, els vilatans dels termes de les rodalies del monestir també veneraven el cos de sant Valentí, que era considerat el patró de tot el Pla de Bages.

Més enllà de l'espiritualitat, el monestir de Sant Benet fou també durant la seva etapa montserratina un col·legi benedictí. Els monjos montserratins tingueren a Sant Benet de Bages un col·legi de Filosofia i Arts regit per un mestre de júnior, un lector i un passant. Fou aquest un dels molts col·legis de la congregació que es dedicaven a formar culturalment i acadèmicament els monjos.

Pel que fa a les possessions territorials del monestir de Sant Benet de Bages, cal dir que a l'època montserratina havien disminuït molt respecte als primers segles medievals del monestir. Aleshores, durant el període montserratí, Sant Benet de Bages posseïa importants dominis territorials a la comarca del Bages, en molts casos a les rodalies del mateix monestir, que incloïen els termes de Navarcles, Vall dels Horts, Sant Fruitós de Bages, Rocafort, Sant Martí de Torroella, Santpedor, Sant Martí de Serraià i Maians, entre d'altres; a la Garrotxa, on posseïa els alous de les Preses, el Corb i Santa Margarida de Bianya; a l'Anoia, on posseïa el prio-

rat de Santa Maria de Castellfollit de Riubregós i les seves possessions de Castellfollit, Malacara, Ferran i Calonge de Segarra; al Vallès, on posseïa aious a Gallifa i a Terrassa, i a d'altres punts de Catalunya. Aquestes possessions generaven una renda anual al monestir a través dels censos que els pagesos havien de pagar pels masos o peces de terra que tenien en usdefruit durant les festivitats de Nadal i de la Mare de Déu d'Agost, generalment. Gràcies a aquests ingressos derivats de la renda agrària, el monestir s'assegurava la seva pròpia subsistència i uns beneficis extres derivats de la comercialització dels excedents.

A més de la renda anual en censos i en espècies que li generaven les seves possessions territorials, el monestir de Sant Benet també rebia ingressos dels arrendaments dels béns i drets senyorials. Tendes, fleques, tavernes, hostals, carnisseries i molins generaven també al monestir una renda anual. Molt sovint, ateses les dificultats existents en el cobrament dels censos, delmes i primícies de les seves possessions territorials, el monestir els arrendava a tercers en forma de drets senyorials, perquè ells es fessin càrrec de cobrar-los i de les complicacions que això comportava.

A més de posseir dominis territorials sobre nombrosos llocs de la Catalunya central i d'arreu del país, el monestir també gaudia de la jurisdicció territorial sobre els termes de la Baronia de Bages. Aquests, a mitjan segle XVIII, eren Navarcles, Sant Fruitós de Bages, les Preses, Rocafort, Sant Martí de Torroella, Maians i Vall dels Horts. El monestir posseïa la jurisdicció civil plena i la criminal baixa en tot aquest territori, és a dir, n'administrava el mixt imperi, amb la qual cosa no podia aplicar ni penes de mort ni mutilacions de membres, que pertocaven a la jurisdicció del mer imperi, que la posseïen els veguers com a representants reials. Per tal d'administrar la justícia senyorial, el monestir es dotava de presons i costells als diferents termes de la baronia. L'abat del monestir nomenava batlles i regidors en cadascun d'aquests termes, els quals es feien càrrec del govern i l'administració directa de la justícia.

A més de la jurisdicció baronial, el monestir de Sant Benet posseïa també la jurisdicció eclesial sobre algunes parròquies de les seves rodalies. L'abat o vicari general del monestir tenia el dret de presentació de rectors en aquestes parròquies, sovint compartit amb els bisbes de les diòcesis corresponents, i feia visites pastorals per controlar que aquestes parròquies funcionessin correctament.

Durant els primers dècennis del segle XIX i fins al 1835, Sant Benet de Bages visqué la seva etapa final com a monestir. La vida comunitària s'anà afeblint i els seus darrers estats de comptes eren negatius. La situació no es podia allargar gaire i, sobretot, després de la mort del monarca Ferran VII l'any 1833, quan les reformes liberals s'intensificaren a Espanya. El 25 de juliol de 1835, el govern del ministre comte de Toreno decretà la supressió de tots els convents que tinguessin menys de dotze religiosos, i tot el seu patrimoni passà a integrar-se al Crèdit Públic. Sant Benet de Bages quedà afectat per aquest decret, ja que aleshores a la comunitat hi havia deu monjos i dos llecs. El 29 de juliol de 1835, la comunitat benedictina abandonà definitivament el monestir de Sant Benet de Bages, el monestir quedava exclaustrat i les seves possessions passaven a ser desamortitzades. L'exclaustració i la desamortització marcaven la fi de l'època montserratina a Sant Benet de Bages, però també representaven la fi definitiva de la vida monàstica.